

- Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: географія. – 1999. – №2. – Стор. 86-89.
3. Салищев К.А. Картоведение. – М.: Изд-во МГУ, 1982.
 4. Потокій М. Еколого-географічні системи як об'єкт економіко-географічного дослідження // Еколого-географічні дослідження в сучасній географічній науці. Матеріали міжнародної наукової конференції. 6-7 жовтня 1999, Тернопіль, Україна. – Тернопіль, 1999. – Стор. 71-72.
 5. Методичні підходи до картографування еколого-географічних аспектів функціонування спеціалізованих АПК // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія: географія. – 2002. – №2. – Стор. 142-144.
 6. Серанинас Б.Б. О надежности картографического метода исследования // Вестник Моск. ун-та. Серия 5. География. – 1983. – №3. – Стр. 60-65.

Summary:

The article deals with different types of maps (analytical, complex and integral) that are used for investigation of ecological and geographical aspects of specialized agroindustrial complexes functioning; possibility of such maps analysis and obtaining various characteristics of the investigated phenomenon.

УДК 911:330.15

Микола ПИТУЛЯК

СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНОГО АГРОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Для вирішення прикладних і теоретичних дослідницьких проблем, пов'язаних із сільськогосподарським природокористуванням, необхідним є всебічний аналіз природних умов та природних ресурсів, які його визначають. Це вимагає визначення сутності природного агроресурсного потенціалу, особливостей використання, його обсягів і структури, як в окремих районах так і в державі загалом. Щодо питання структури, рівня використання природного агроресурсного потенціалу, то тут необхідно прослідкувати взаємозв'язок між тісно пов'язаними природними та суспільними елементами.

У сучасній науковій літературі поняття "природний агроресурсний потенціал" використовується не дуже часто. Більш поширеним є термін "агроресурсний потенціал" [1, 8, 12, 13, 14]. Вживається також такий термін як, "сільськогосподарський ресурсний потенціал" [3]. Для того щоб з'ясувати зміст поняття "природний агроресурсний потенціал" важливим, є з'ясування сутності вихідного поняття "природно-ресурсний потенціал". Ще А. Сиявський на початку ХХ століття виділяв "природні багатства як засоби існування й природні багатства, що є засобами праці у виробництві, тобто сили потенційні і кінетичні". Виходячи з цього, засобом праці у сільському господарстві є земля (вона ж і природний аграрний

Вивчаючи аграрний ресурсний потенціал, окремі вчені зазначають, що його матеріальною основою є конкретні види виробничих ресурсів із відповідними біологічними, фізичними та функціональними властивостями. Ресурсний потенціал – це здатність сукупності природних, матеріальних і трудових ресурсів забезпечити виробництво відповідного обсягу продукції у процесі їх використання [1].

Юзефович А.Е. (1987) розглядає потенціал сільського господарства як наявність і збалансованість природних, біологічних, матеріальних і трудових ресурсів, в процесі взаємодії яких реалізується їх інтегральна властивість виробляти адекватні йому обсяги і види продукції [1, 13].

Вивчаючи це питання, деякі вчені використовують термін "виробничий потенціал" [2, 6]. Під виробничим потенціалом вони розуміють природно-ресурсний потенціал, трудові ресурси та виробничі фонди. Разом з тим, Р. Іванух (1984) зазначає, що в поєднанні із трудовими ресурсами та виробничими фондами сільського господарства і меліоративного призначення природні ресурси є основною частиною виробничого потенціалу і здійснюють значний вплив на розвиток, розміщення і спеціалізацію сільського господарства.

При вивченні аграрного ресурсного потенціалу (АРП) більшість дослідників основними складовими частинами його вважають: природні ресурси, трудові ресурси та виробничі фонди (матеріально-технічну базу) [6, 12, 13, 14].

Одним із вчених, який безпосередньо займався вивченням природного агропотенціалу території був Ю.Д. Дмитревський. На його думку, "весь природний комплекс території утворює її природний агропотенціал", а найважливішими його складовими елементами є ґрунтові, кліматичні, водні та рослинні ресурси.

У літературі вживається також такий термін як, "сільськогосподарський потенціал". А.Г. Ісаченко (1983) вважає, що сільськогосподарський потенціал ландшафту визначається наявністю комплексу деяких важливих умов та ресурсів (агрокліматичних), а також закономірним поєднанням в його межах ділянок з унікальними умовами сільськогосподарського виробництва – мікрокліматом, водним режимом, ґрунтом.

Л.Г. Раменський (1938) зазначає, що "осовною характеристикою земель повинна бути екологічна: клімат, геоморфологія, ґрунт і рослинний покрив вивчаються не як самостійні об'єкти дослідження, а як фактори і показники врожайності сільськогосподарських культур при сучасному стані земель і в перспективі можливих покращень. Клімат, рельєф, ґрунти, природні води і рослинність – усе це елементи однієї динамічної системи, що постійно впливають один на одного і перетворюються в результаті господарської діяльності людини".

Дещо інший термін використовує для означення природних ресурсів, які використовуються в сільськогосподарському виробництві Р. Іванух (1984). Він називає їх "природні сільськогосподарські ресурси", розуміючи під ними тіла, речовини і сили природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил і науково-технічного прогресу в результаті застосування до них знань, праці, перетворюються в предмети й засоби праці, які беруть безпосередню участь у виробництві сільськогосподарської продукції. Сюди відносять сільськогосподарські угіддя, водні і рослинні ресурси, зокрема, природну рослинність пасовищ, багаторічних чагарників та деревну рослинність. Сукупна (інтегральна) продуктивність всіх природних ресурсів (земельних, водних, рослинних) у їх компонентному поєднанні, яка відображена в обсягах виробництва продукції землеробства й тваринництва на одиницю площі представляє природно-ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва [6].

Таким чином, природний агроресурсний потенціал є одночасно складовою частиною аграрно-ресурсного потенціалу і разом з тим має свою структуру та особливості.

Місце й значення кожної складової агроресурсного потенціалу у розвитку виробництва – різні. Матеріально-технічні засоби і трудові ресурси, будучи взаємозамінними, динамічними і відтворювальними факторами, у принципі піддаються свідомому впливові і господарському регулюванню. Щодо природних ресурсів, то їх функціонування в сільському господарстві пов'язане з живими організмами і біологічними процесами, які частково можуть відновлюватися. Об'єктивні за своєю природою, вони більш стійкі в процесі експлуатації і в той же час швидко руйнуються при неправильному користуванні. Будучи натуральною базою виробництва, природні ресурси формують умови праці і визначають рівень його продуктивності, загальний господарський результат і ефективність [1].

Величина й структура природного агроресурсного потенціалу в значній мірі визначається природними умовами й ресурсами, впливом фізико-географічних особливостей того чи іншого регіону.

Разом з тим, слід зазначити, що рівень, характер, величина та структура, а також

особливості використання природного агроресурсного потенціалу залежать у певній мірі і від суспільного розвитку [5]. Отже, природний агроресурсний потенціал можна розглядати як категорію динамічну та історичну.

Процес взаємодії природи й суспільства в історичному аспекті характеризується посиленням впливу людини на природу, ускладненням форм взаємодії між ними. Розширення сфери взаємодії суспільства і природи вимагає залучення до неї нових видів природних ресурсів, а також збільшення їх обсягів.

Таким чином, природний агроресурсний потенціал характеризується нерівномірністю розвитку на різних етапах суспільного прогресу. Разом з тим ПАРП як складова частина інтегрального аграрного ресурсного потенціалу (АРП) території визначається не тільки територіальним поєднанням природних умов і ресурсів, але й рівнем їх використання, що впливає на різні сторони суспільного виробництва, перш за все сільськогосподарського.

Господарська діяльність людини призводить до якісних змін в природному агроресурсному потенціалі, він регулюється, управляється значною мірою природними процесами та законами суспільного виробництва.

Компонентний склад, функціональна і територіальна структура ПАРП суттєво впливають на структуру і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, його продуктивність та ефективність.

Основними складовими елементами ПАРП є земельні, кліматичні, водні та рослинні ресурси. ПАРП є складним системним утворенням, у якому провідне місце займає земельний потенціал.

Ми пропонуємо розглядати *природний агроресурсний потенціал* як систему природних умов та ресурсів, яка під впливом соціально-економічних чинників визначає процес сільськогосподарського виробництва. Отже ПАРП території можна розглядати як оцінку загальної продуктивності всього комплексу природних ресурсів певного регіону.

Виходячи з цього, природний аграрно-ресурсний потенціал (ПАРП) відображає фактичний, реальний стан природних ресурсів, тому важливо знати не тільки величину цього потенціалу, тобто загальну забезпеченість території природними ресурсами, але й забезпеченість окремими їх видами, особливості територіального поєднання цих видів. Співвідношення між окремими видами природних багатств певної території, які використовуються у сільськогосподарському виробництві, визначає структуру її природного агроресурсного потенціалу.

Література:

1. Аграрный ресурсный потенциал Украинской ССР (отв. ред. Веденичев П.Ф.). К.: Наукова думка, 1988. – 312 с.
2. Андрийчук Р.Г., Вихор Н.В. Повышение эффективности агропромышленных производств. – К.: Урожай, 1990. – 232 с.
3. Брык Е.П. Ресурсный потенциал сельского хозяйства Молдавской ССР / Социально-экономическая эффективность использования аграрно-ресурсного потенциала. – К.: Наукова думка, 1987. – 211 с.
4. Дмитриевский Ю.Д. Природный агропотенциал территорий, его динамика и пространственная дифференциация. // Природная среда и территориальная организация хозяйства в районах агропромышленного производства. Тезисы докладов. Кишинев, 1982. – С.18-19.
5. Дмитриевский Ю.Д. О природном потенциале территории // Ресурсы, среда, расселение. – М.: Наука, 1974. – С. 101-104.
6. Иванух Р.А. Природные ресурсы сельскохозяйственного производства Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1984. – 223 с.
7. Исаченко А. Г. Оптимизация природной среды (Географический аспект). – Москва: Мысль, 1980. – 264 с.

8. Лукинов И., Онищенко А., Пасхавер Б. Аграрный потенциал: исчисление и использование // Вопросы экономики. – 1988. – №1. – С. 12-31.
9. Природное и сельскохозяйственное районирование СССР / Матер. VIII всесоюзн. конф. по природному и экономико-географическому районированию СССР для сельского хозяйства. Москва: МГУ, 1983. – 205 с.
10. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с.
11. Турушина Л.А. Строеие производительных сил сельского хозяйства и его картографирование// География и природные ресурсы. – 1991. – №2. – С. 142-147.
12. Федущик Б.Я. Економіко-географічні дослідження аграрно-ресурсного потенціалу регіону (на прикладі Тернопільської області). Автореф. дис. кандидата географ. наук – Львів, 1994. – 20 с.
13. Эффективность сельскохозяйственного природопользования. / Под ред. Веденичева П.Ф. К.: Наукова думка, 1982. – 230 с.
14. Юзефович А.Э. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование. К.: Наукова думка, 1987. – 175 с.

Summary:

In the article are given theoretical basis of investigation of the natural agricultural potential. There have been investigated the component and functional structure of the natural potential.

УДК 504.36:574(234.421.1)

Олена ПОБІГУН

ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРИ ВИРІШЕННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Мабуть одне із самих головних і, найчастіше, досить важких і дорогих справ на початку будь-якої серйозної роботи - зібрати якнайбільше інформації про об'єкт, процес чи явище, що нас цікавлять. При комплексному підході, характерному для екології, звичайно приходиться опиратися на узагальнюючі характеристики навколишнього середовища, внаслідок чого обсяги навіть мінімально достатньої вихідної інформації безсумнівно повинні бути великими. У протилежному випадку обґрунтованість наших дій і рішень навряд чи може бути досягнута. Однак простого нагромадження даних теж, на жаль, недостатньо. Ці дані повинні бути легко доступні, систематизовані у відповідності з потребами людини. Тому в усьому світі частіше застосовується технологія географічних інформаційних систем (ГІС).

Застосування геоінформаційних технологій цікавили багатьох. Так Е.Л.Макаровський вивчав застосування ГІС в управлінні якістю вод річного басейну, В.В.Головин та С.І.Пересветов – практику використання ГІС при вирішенні природоохоронних задач регіонального рівня, Лялько В.І., Сахацький О.І. та ін. – для вивчення екології лісових масивів, П.Г.Шищенко, Л.Ю.Сорокіна та ін. – для аналізу природних умов зон впливу техногенних об'єктів та ін.

На даний ще не всі варіанти застосування ГІС знаходять реалізацію. ГІС дають можливість зв'язати різноманітні дані один з одним, порівняти, проаналізувати, просто переглянути їх у зручному і наочному виді, наприклад, створивши на їхній основі необхідну таблицю, схему, креслення, карту, діаграму. Угрупування даних у потрібному виді, їхнє належне зображення, зіставлення та аналіз цілком залежать від кваліфікації та ґрунтованості дослідника, обраного ним підходу до інтерпретації накопиченої інформації. На етапі обробки та аналізу зібраних даних істотно, але аж ніяк не перше, місце займає технічна оснащеність дослідника, що включає придатні для рішення поставленої задачі апаратні засоби і програмне забезпечення. Звичайно вони здобуваються саме в такій послідовності, хоча насправді підбирати комп'ютер і периферійні пристрої доцільно, відштовхуючи від обраного